

qui ho fa caure amb una altra moneda», recollit a Xixona i Alacant; *AlcM* ho troba, de més a més, a Cullera i diu que es fa amb una pedra dreta o amb un canonet. Segons PzCabrero l'eiv. *calitx* és el «juego del cito o tuta»; i *AlcM* precisa que, en aquesta illa almenys, *calitx* és en primer lloc el nom de la pedreta, dita *es calitx*. Altrament com a nom de joc el mot és també conegut en les terres castellanes de substrat mossàrab: *caliche* a Múrcia per «juego del hito» (Ga. Soriano), que també s'usa a Andalusia (*AlcVenceslada*). I fins ben lluny d'allà ha viatjat el mot, car una variant *jugat a kolipšu* me l'explicaren en el Segre mitjà, a Bassella (1956), com un joc que fan allà «tirant pedres unes damunt les altres». Ara bé *caliche* és castellà, i ja documentat el 1719, en el sentit de «pedrecilla que, introducida por descuido en el barro, se calcina al cocerlo»; i al Perú, Xile i Bolívia això s'ha convertit en el nom del salnitre o nitrat de sosa (també 'jaciment d'això', si bé a Xile i al Perú el jaciment és més aviat *calichera*). *Kališ*, -*iš*, seria la correspondència mossàrab regular de l'adjectiu cast. *calizo* o *caliza* 'pedra calcària', forma mossàrab (comuna sens dubte al migjorn de tots dos dominis lingüístics), que seria certament l'ètimon del mot en les dues llengües.

Caliu, caliuada, calinejar, caliver, V. calent (CALD)

CALL, 'durícia que es fa a la pell' i 'pas estret i enclotat entre parets o roques', paraula en què han vingut a confondre's dos mots llatins, CALLUM 'durícia' (I) i CALLIS (II), que designava diverses espècies de passos i corriols (d'on els mots castellans *callo* i *calle* respectivament); també s'hi han confós en català el call o barri dels jueus (III) (de l'hebreu *qahal* 'assemblea') i el cat. *call* o *palmell* de la mà (IV), en el qual ha obrat conjuntament la influència dels dos primers mots, i més especialment el primer, que sembla haver-se aplicat, amb particular freqüència, en la mà de la gent popular, a les parts dures que llur treball manual tendeix a crear-hi més que en la de l'altra gent. □ 1.ª doc.: acc. I: f. S. XIII; acc. II: en forma més o menys llatinitzant, 1017, 1085 (i *call* en rima, princ. S. xv); acc. III: 1259; ac. IV: mj. S. xv.

El sentit de 'durícia' ja en les *VidesR*; ponderant la vida ascètica de l'apòstol Sant Jaume: «anà vestit totztemps de li, e estava de ginolós en oracion, tant, que *cayls* avia als ginols ayxí con als peus», f° 106v1. També en el *Dicc. de rimis* de Jacme Marc (1372), que juntament amb *call* 'jo callo', aclareix que també significa «duralló de carn» i alhora «juyaria» (= 'jueria'), i OPOu: «los *calls* del treball: callus; *fer calls*: obducere callum» (*TbPu.*, 248).

Pel que fa al segon mot l'extensió del seu sentit i la varietat de les seves accs. ha canviat àmpliament en la història des del llatí al romànic i a les diverses llengües de la Romània: vegeu molt sobre això, que ara no repetiré, en el meu *DCEC* I, 604-5; iv, 954. En llatí havia designat al principi diverses menes de corriols, senderes i camins, en particular 'de bestiar';

i si bé el sentit de 'carrer', en què acabà concretant-lo el castellà, ja es constata en Sant Isidor i en glossaris (Lindsay, *Bull. Du C.* II, 81-84), tanmateix fins en castellà els derivats antics i la toponímia (veg. el meu article) ens ensenyen que es conservaren conjuntament accs. més pròximes a la predominant en l'Antiguitat i a les conservades en català.

In calle publico que, en la nostra documentació en baix llatí, es troba des de 1017 (Bastardas-Bass., *Glossarium Mediae Lat. Cat.*, 339-40), apunta a un sentit no gaire allunyat del castellà de 'carrer'; la molta documentació vigatana en baix llatí en dona dotzenes d'exs., que CaCandi (*MiHistCat.* II, 364-5) comprèn com a 'carrer' i que de fet pot ser aproximadament això; més aviat, però, es tracta d'un pas com carrer però més o menys estret o fins ocasional, car sovint es marca oposició amb *vicus*, el mot que allí designa un carrer gros i veritable; i d'altra banda *call* també hi deu estar aplicat a una entitat important, que s'acostaria al rang de barriada, com ens ho ensenya ara encara el nom del poble de *Calldetenes* (= St. Martí de Riudeperes) en els afores de la ciutat.

En tot cas el mot fa gran paper en la nomenclatura ciutadana i vilatana de la Cat. primitiva: una mica disfressat en la forma falsament llatinitzada *quallo*, el trobem a cada pas, en la Noguera, en un doc. de 1085 de Santa Linya, que em va ensenyar a l'Arxiu de Solsona el Canonge A. Llorens en la seva rica col·lecció documental del S. XI (la publicació de la qual esperem amb impaciència): *Quallo de Laurencio, Quallo de Mallen, Q. de Machalero, Q. de Batal Gazet* (o *Bata Gazet*), etc.

Per més que s'hi acosti tant pel sentit, i que aviat s'hi vagi ajustar del tot en la forma, és un mot diferent en l'origen el dels calls dels jueus. Se n'ha escrit tant en els nostres copiosos estudis històrics, que podré ser molt breu en les indicacions històriques i cenyir-me més a l'aspecte etimològic. Ja apareix, si bé llatinitzat com a *callis judaicus* en docs. de 1082 i 1114 citats per Bast.-Bass. El nom consagrat fou *call juic*, i ja hem vist que JMarc té consciència de la distinció, explicant-lo com a equivalent de 'jueria'; «avets feta pardedar la porta del *cal* del castel de Muntblanc», doc. de 1259, CaCandi, op. cit. II, 494; es prohibeix que certs cristians *non intrent callum* en un doc. mallorquí de 1309, BSAL VI, 336a. Inútil de documentar més un terme tan conegut. Aquestes dades mostren que la llengua vulgar havia complert ja una unitat de forma amb el *call* 'carrer' o 'pas estret', de CALLIS.

La distinció etimològica la va confirmar d'una manera definitiva (quan ja se'n tenia força coneixement) l'eminent A. S. Yahuda el 1915 (*RFE* II, 350): «aun hoy subsisten en muchas ciudades <sefardíes> *cales*; plural de *cal*, que significaba 'sinagoga'. En algunas ciudades de España, en la parte que ocupaba la judería, existen aún hoy callejuelas que llevan el nombre "cal", y conviene advertir que esta palabra no tiene nada que ver con "calle", como muchos creen, sino que es la palabra hebrea *qahál*, que significa 'asam-